

irodalom, költészet,

Három pokol - Balogh Attila költővel Jónás Tamás beszélget

műfaj: dokumentumfilm

hossz: 69 perc

év: 2006

Rendező: Medgyesi Gabriella

Szereplők: Balogh Attila, Jónás Tamás, Lázár Katalin

Szerkesztő: Jónás Tamás

Operatőr: Kőrösi András, Sibalin György

Vágó: Szirti Anina

Forgatókönyvíró: Jónás Tamás

Fotók: Dallos László

Archív felvételek: Romano Kher, Zalka Imre

Producer: Durst György

Gyártó: Duna Műhely

„A költészetnek van egy mellékhatása is, ez egy nagyon súlyos mellékhatás, az, hogy a költő szomorú lesz. De élete végéig szomorú lesz, attól, hogy ír, attól, hogy többnek hiszi magát, mint a másik ember, vagy jogosnak érzi magát arra, hogy a többi ember érdekében beszéljen. Ha most ilyen küldetéstudattal, ilyen ésszel, ilyen hozzáállással írsz, ez előbb vagy utóbb fejfájást okoz, gyomorégést okoz, tehát bele lehet halni konkrétan. Neurotikus leszel. [...]

Költői szabadság van, de a költő nem mehet szabadságra.” (Balogh Attila)

A Duna Televízió fekete-fehér fotók, archív filmek és felolvasások által illusztrált portré-dokumentumfilmjében Jónás Tamás beszélget Balogh Attilával. Balogh Attila a film készültének évében, 2006-ban már négykötetes szerző volt, és első kötetének megjelenése, 1980 óta, vagyis huszonhat év alatt ez a négy kötet biztosította számára a helyet a magyar irodalmi kánonban. A dokumentumfilm a költői pálya meghatározó szakaszában készült, ugyanis a költő a megelőző évben, 2005-ben lett Alternatív József Attila-díjas, amely díjjal egyértelműen egyedi nyelvű költészetét ismerték el, valamint irodalomszervező munkásságát. (Balogh volt az azóta ikonikussá vált *Cigányfűró* című lap főszerkesztője az 1990-es években.) Továbbá a portréfilm évében adták ki *Gypsy Drill* ('Cigányfűró') című, angol nyelvű verseskötetét. (Azóta egy újabb angol nyelvű kötete is megjelent: *The Heart Attacks of the Soul: Gypsy Cantos* – 'A lélek infarktusai: cigány dalok'.)

A két költő a filmben egyenrangúként beszélget egymással, jól működik a régi toposz újrajátszása: befutott költőt faggat pályakezdő költő. Jónás Tamás jól használja ki a toposz szerinti szerepét, egyes helyeken a közös sors, a cigány költőiség szolidáris hangnemében szól, más helyeken, érzékenynek nevezhető kérdések feltételekora a játékos provokátor szerepét játssza, de végig finoman irányítja a beszélgetést és érzékenysége méltó párja Balogh Attiláénak. Szó esik kettejük közt a költő betegségéről, a költői létről, József Attiláról mint a cigány (és nem cigány) költők számára fontos igazodási pontról, Balogh szülőhelyéről, a Miskolc melletti Alsóvadásról, az indulásról és az első kötetéről (*Lendítem lábamat*), az élet élvezetéről és a halálról, és persze a legfontosabbról, a legnehezebben verbalizálhatóról, a versírásról.

A cigány költő szerepéről és a hozzá kapcsolódó sztereotípiáról, a képviselési irodalomról, a költőnek a saját közösségéhez való viszonyáról már a bevezető idézet is elárult bizonyos dolgokat. Az itt következő idézet megvilágítja azt a produktív kettősséget, azt a kettős identitást, amelyet lehet teherként értelmezni, de olyan kútfőként is, amely egy költői megszólalás egyediségét és autentikusságát biztosítja: „Az írod az egyik versedben, hogy cigánykodni vagy kénytelen a magyarságnak, vagy magyarkodni a cigányságnak.”, jegyzi meg Jónás Tamás, Balogh Attila pedig így válaszol: „Bennem ez a két kultúra egyébként egy

kultúra. Szóval annyira összenőtt, pont a személyem miatt. Mivel énrólam van szó, és onnantól kezdve, hogy énrólam van szó, énbennem egy szimbiózist alkotott az, hogy én cigány emlékeket, történeteket, élményeket hordozok magamban, és ugyanakkor magyar emberek közt élek. Ez nem jelent nekem problémát. Tehát ez nem kettős, és még csak képmutatást se érzek.” E vallomás mellé ugyanakkor egy másik részletet is oda kell állítanunk, amely áttételesen a kettős identitás megélésének nehézségéről szól, ez pedig a magyar kultúra és társadalom hierarchikus berendezkedéséből fakadó, rassz-szemponútú, fogyatékos-szemponútú és gazdasági státusz szempontú többrétegű egyenlőtlenség: „fehér légy, egészséges légy, legyen pénzed”. Bizonyosan ezekre az egyenlőtlenségekre, pontosabban közülük kettőre reflektál a film címe is, amely ebből a megnyilatkozásból nyeri magyarázatát: „Ez eddig három pokol, ha jól számolom. Az, hogy valaki cigány (amit nem tartok rossznak), az, hogy valaki mozgássérült (amit szintén nem tartok rossznak), és az, hogy költő – azt rossznak tartom. [...] Elemészt.” A filmet Balogh romlás-verse, az „Előszó” zárja, Lázár Kati és a szerző előadásában, és a portréfilm nézőiként a következő versrészletben tematizált „elemésztődésben” magunkra ismerhetünk: „Isten minden temetésen ott guggol,/és mások halálával üzeni a te halálotat,/bátyád amikor összeesett/s tenyere medréből kigördült az élet,/mint a füvek közt elgurított narancs,/Isten az ő fülébe suttogott,/mégis te hallgatóztál,/lapulsz idegen ablaküvegekhez,/hogy mások életéből kilesd/azt ami a tiéd,/de egyszer megcsattan az üveg,/és szilánkjából összeraknod a tengert/várost, szerelmeidet már nem tudod soha [...]”.

(M.A.)

A filmhez tartozó linkek:

<https://port.hu/adatlap/film/tv/harom-pokol-harom-pokol/movie-81568>

1. rész: <https://www.youtube.com/watch?v=nvWJIUWpVY8>

2. rész: https://www.youtube.com/watch?v=C4dqLyKl_44

3. rész: <https://www.youtube.com/watch?v=QpwA8nPEZzI>

Szakirodalom:

Balogh Attila Alternatív József Attila-díjáról, RomNet, 2005. április 18.

http://www.romnet.hu/hirek/2005/04/18/balogh_attila_alternativ_jozsef_attila-dijarol

Gyukics Gábor: Cúirt. Irodalmi fesztivál az írországi Galwayben, *Litera*, 2004. május 26,

<http://www.litera.hu/hirek/cuirt>

Magyarul írok, magyar költőnek tartom magam. Ayhan Gökhan interjúja Balogh Attilával,

Litera, 2018. július 17. [http://www.litera.hu/hirek/balogh-attila-magyarul-irok-magyar-](http://www.litera.hu/hirek/balogh-attila-magyarul-irok-magyar-koltonek-tartom-magam)

[koltonek-tartom-magam](http://www.litera.hu/hirek/balogh-attila-magyarul-irok-magyar-koltonek-tartom-magam)